

Türkiye’de Ekonomik Kırılganlığın Panzeriği: Mali Disiplin Çıpası¹
The Antidote of Turkey’s Economical Fragility: Fiscal Discipline Anchor

Ahmet GÜLMEZ

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü, agulmez@sakarya.edu.tr

Fatih YARDIMCIOĞLU

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Maliye Bölümü, fyoglu@sakarya.edu.tr

Furkan BEŞEL

Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Maliye Bölümü, fbesel@sakarya.edu.tr

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Geliş: 20 Mayıs 2017

Düzeltilme Geliş: 10 Haziran 2017

Kabul: 20 Haziran 2017

Anahtar Kelimeler:

Türkiye Ekonomisi, Ekonomik
Kırılganlık, Mali Disiplin

© 2017 PESA Tüm hakları saklıdır

ÖZET

Türkiye, 1980 sonrası dönemde dış dünyaya entegre olma amacıyla mal ve sermaye hareketlerini serbestleştirerek önemli bir yapısal değişime imza atmıştır. O döneme kadar ithal ikameci kalkınma politikası uygulanırken o dönemden sonra ihracata dayalı kalkınma politikası uygulanmaya başlanmıştır. Dışa açık kalkınma politikasının avantajları olduğu gibi küresel risklere ve spekülasyonlara açık olması gibi dezavantajları da vardır. Türkiye ekonomisinin 1980 sonrası dönemi incelendiğinde yaşanan ekonomik krizlerin bazılarının iç kaynaklı, bazılarının ise dış kaynaklı olduğu görülmektedir. İster iç kaynaklı ister dış kaynaklı olsun ekonominin krize dayanıklılığı mali disiplin ile yakından alakalıdır. Türkiye’de iç kaynaklı olan 1994, 2000 ve 2001 krizlerinde bu durum gözlemlenmektedir. Türkiye ekonomisinin 2001 yılı sonrasında bakıldığında iç kaynaklı ekonomik kriz yokken dış kaynaklı krizlerin etkileri görülmüştür. 2008 küresel finans krizi, 1929 bunalımından sonraki küresel çapta dünyanın gördüğü en büyük krizdir. Bu dönemde Türkiye ekonomisi dışa açık olmasına rağmen, finans sektörünün güçlü olması ve mali disiplin sayesinde krizin etkilerini hafif atlatmıştır. ABD ve birçok gelişmiş ülkenin, 2008 küresel finans krizinin etkilerinden tam olarak kurtulamadığı bu dönemde Türkiye ekonomisi bu ülkelere göre daha yüksek oranlarda büyümüştür. Bununla birlikte son 3-4 yıldır Türkiye’nin büyüme oranı düşmüş, potansiyel büyüme oranlarının altında gerçekleşmiştir. Bu durumun ekonomik sebepleri olduğu gibi teori ile açıklanamayan sebepleri de olduğu aşikardır. Türkiye’nin 1962 yılında başladığı ve 19 standby düzenlemesinin yapıldığı IMF ile ilişkiler, 2013 yılında son borcun ödenmesi ile son bulmuştur. Bunun yanında bir yandan büyük altyapı projelerin gerçekleştirilmesi Türkiye’nin uluslararası arenada itibarını artırırken, diğer yandan 2016 yılı ortalarından itibaren döviz kurunun hızla yükselmesi Türkiye’nin kırılganlığını artırdığı söylenebilir. 2001 yılında ani fon çıkışlarının krize soktuğu ekonominin, 2016 yılında daha fazla fon çıkışı olmasına rağmen krize girmemesinin en önemli sebebi mali disiplinin sağlanmış olmasıdır. Mali disiplinin ana unsurlarından olan kamu borç stokunun GSYH içindeki payı ve bütçe açığının GSYH içindeki payı Türkiye’de oldukça düşük olup Kopenhag kriterlerine uygundur. Bu durum kırılganlığın azalmasında başat role sahiptir.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 20 May 2017

Received in revised form: 10

June 2017

Accepted: 20 June 2017

Keywords:

Turkish Economy, Economical
Fragility, Fiscal Discipline

© 2017 PESA All rights reserved

ABSTRACT

Since the beginning of 1980 Turkey has gone through a significant structural transformation by liberalizing international trade and capital movements in order to be integrated with the outside world. Before 1980 Turkey implemented import substitution policy and thereafter carried out a new development policy based on exports. The new outward-oriented growth policy had both advantages and disadvantages. Turkish Economy had both domestic and global crises since 1980. At that point, fiscal discipline proves to be a very important determinant for making the economy less fragile to any kind of crisis. It is obvious for the big domestic crises of 1994, 2000 and 2001 of Turkey. After 2001 Turkey had rather outward-oriented crises. 2008 global financial crises was one of the biggest crises of ever. At this period Turkey had managed to get rid of this crisis with a minimum cost even though Turkey was quite open to the outside world. It should be noted that Turkey had relatively high growth rates as compared to the USA and a number of other developed countries, which still had great negative effects of the crisis. However the growth rates of Turkey has decreased above its potential rates for three-four years. At this point it is obvious that although there are some economic issues, there are some underlying facts that can’t be explained by the economic theory. The relationships with IMF, which Turkey started in 1962 and along through made 19 standby agreements, ended by paying the last debt. And the fact that Turkey has made great infrastructural investments increased the credibility of Turkey in the international arena, on the other hand it can be said that the rise in exchange rates since the mid of 2016 increased fragility. The same economy, which experienced a great crisis as a result of outflow of funds in 2001, hasn’t had a crisis as a result of even more outflow of funds in 2016, which can be easily explained by fiscal discipline. The ratio of public debt stock to GDP, which is a main demonstrator of fiscal discipline is quite low in Turkey and complies with Copenhagen criteria. This fact mainly accounts for decreasing fragility of the economy.

¹ Bu çalışma 10-14 Mayıs 2017 tarihinde 32. Uluslararası Maliye Sempozyumu’nda özet bildiri olarak sunulan “The Antidote to Economic Fragility in Turkey: Fiscal Discipline Anchor” başlıklı çalışmanın gözden geçirilmiş ve genişletilmiş tam metnidir.

GİRİŞ

Türkiye, 1980 sonrası dönemde dış dünyaya entegre olma amacıyla mal ve sermaye hareketlerini serbestleştirerek önemli bir yapısal değişime imza atmıştır. O döneme kadar ithal ikameci kalkınma politikası uygulanırken o dönemden sonra ihracata dayalı kalkınma politikası uygulanmaya başlanmıştır. Dışa açık kalkınma politikasının avantajları olduğu gibi küresel risklere ve spekülasyonlara açık olması gibi dezavantajları da vardır.

Türkiye ekonomisinin 1980 sonrası dönemi incelendiğinde yaşanan ekonomik krizlerin bazılarının iç kaynaklı, bazılarının ise dış kaynaklı olduğu görülmektedir. İster iç kaynaklı ister dış kaynaklı olsun ekonominin krize dayanıklılığı mali disiplin ile yakından alakalıdır. Örneğin 1980-2001 dönemini kapsayan yüksek oranlı kronik enflasyonun temelinde mali disiplinden uzaklaşma – yüksek bütçe açıkları yatmaktadır. Bütçe açıklarının kapanmasında sık sık merkez bankası kaynaklarına başvurulması sürekli parasal genişlemeye yol açmış, bu durum da yüksek enflasyon ve yüksek faizleri doğurmuştur. Yüksek enflasyon ile birlikte ulusal paranın değer kaybetmesi, döviz kurlarının yükselmesine (sabit kur sisteminde devalüasyona), para ikamesine, kaynak dağılımı ve gelir dağılımının bozulmaya yani ekonomik kırılganlığı artırmaya yol açmıştır. Türkiye’de iç kaynaklı olan 1994, 2000 ve 2001 krizlerinde bu durum gözlemlenmektedir.

Türkiye ekonomisinin 2001 yılı sonrasına bakıldığında iç kaynaklı ekonomik kriz yokken dış kaynaklı krizlerin etkileri görülmüştür. 2008 küresel finans krizi, 1929 bunalımından sonraki küresel çapta dünyanın gördüğü en büyük krizdir. Bu dönemde Türkiye ekonomisi dışa açık olmasına rağmen, finans sektörünün güçlü olması ve mali disiplin sayesinde krizin etkilerini hafif atlatmıştır. 2008 küresel finans krizi Türkiye’nin finans sektöründe herhangi bir olumsuz sonuca yol açmamış, özellikle Türkiye’nin dış ticaret hacminde önemli yeri olan Avrupa devletlerinin kriz sebebiyle gelirlerinin azalması Türkiye’nin ihracatını olumsuz etkilemiş ve 2009 yılında Türkiye ekonomisi küçülmüştür.

2009 sonrası dönemde Türkiye ekonomisi 2016 yılının 3. Çeyreğine kadar sürekli büyümesine devam etmiştir. ABD ve bir çok gelişmiş ülkenin, 2008 küresel finans krizinin etkilerinden tam olarak kurtulamadığı bu dönemde Türkiye ekonomisi bu ülkelere göre daha yüksek oranlarda büyümüştür. Bununla birlikte son 3-4 yıldır Türkiye’nin büyüme oranı düşmüş, potansiyel büyüme oranlarının altında gerçekleşmiştir. Bu durumun ekonomik sebepleri olduğu gibi teori ile açıklanamayan sebepleri de olduğu aşikardır. Türkiye’nin 1962 yılında başladığı ve 19 standby düzenlemesinin yapıldığı IMF ile ilişkiler, 2013 yılında son borcun ödenmesi ile son bulmuştur. Bunun yanında bir yandan büyük altyapı projelerin gerçekleştirilmesi Türkiye’nin uluslar arası arenada itibarını artırırken, diğer yandan 2016 yılı ortalarından itibaren döviz kurunun hızla yükselmesi Türkiye’nin kırılganlığını artırdığı söylenebilir. 2001 yılında ani fon çıkışlarının krize soktuğu ekonominin, 2016 yılında daha fazla fon çıkışı olmasına rağmen krize girmemesinin en önemli sebebi mali disiplinin sağlanmış olmasıdır. Mali disiplinin ana unsurlarından olan kamu borç stokunun GSYH içindeki payı ve bütçe açığının GSYH içindeki payı Türkiye’de oldukça düşük olup Kopenhak kriterlerine uygundur. Bu durum kırılganlığın azalmasında başat role sahiptir.

1. Ekonomik Kırılganlığın Azaltılmasında Mali Disiplinin Önemi

Mal ve sermaye hareketlerinin serbest olduğu bir ülkede ortaya çıkan ekonomik krizler iç kaynaklı olabileceği gibi dış kaynaklı da olabilir. İç kaynaklı ekonomik krizler ise reel sektör veya finans sektöründe ortaya çıkabilir. Bunun yanında iç kaynaklı ekonomik krizlerin sebebi özel sektör olabileceği gibi kamu sektörü de olabilir. Bir ülkede makro ekonomik göstergelerin bozulmasının geleceğe yönelik beklentileri olumsuz çevirerek ekonomik kırılganlığın artmasına yol açar. Böyle bir durumda özel sektörde yaşanan panik havası kamu sektörünün güçlü mali disiplin çıpası olmaz ise ekonomiyi krize sürükleyebilir. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerde çoğu zaman kırılganlığın sebebi kamu sektörü olduğundan ekonominin krize girmesini engelleyecek bir çıpa bulunamamaktadır.

1.1. Ekonomik Kırılma Kavramı

Ekonomik kırılma, iç ve dış şoklar- beklenmedik ekonomik gelişmeler- karşısında ekonominin dayanıklı olup olmaması ile ilgili bir kavramdır. Ekonomik kırılma; mali kırılma, finansal kırılma, dış kaynaklı kırılma ve reel sektör kırılması gibi alt dallara ayrılabilir. Bütçe açığının artması ve kamu açığının artması mali kırılması, kredi/mevduat oranının artması, yıllık kredi büyümesi ve kurların yükselmesi finansal kırılması, cari açığın artması ve dış borç stokunun artması dış kırılması, üretimin ve ihracatın büyük oranda petrol ve gaz gibi tek bir doğal kaynağa bağlı olması ise reel sektör kırılmasını artıran faktörlerdendir. Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı gibi mali disiplinden uzaklaşmanın ekonomik kırılma artırıcı etkisi bulunmaktadır.

1.2. Mali Disiplinsizliği Sonuçları Ve Mali Disiplinin Önemi

Mali disiplin kısaca, bütçe açığının ve kamu borcunun sürdürülebilir düzeyde tutulması veya ekonomik kırılmaya sebep olmayacak düşük oranlara indirilmesi olarak tanımlanabilir. GSYH içinde bütçe açığının ve kamu borcunun Maastricht kriterlerini sağlayacak düzeyin üzerine çıkması mali disiplinden uzaklaşma anlamına gelmektedir. Artan bütçe açığı ya merkez bankası kaynaklarına başvurularak para basarak kapatılacak ya da tekrar borçlanma ile kapatılacaktır. Monetarist iktisatçıların bütçe açığının borçlanarak kapatılması önerisine Yeni Klasikler "Hoş olmayan aritmetik" ile cevapları olmuştur. Hoş olmayan aritmetik; bütçe açığının enflasyona yol açmaması için para basmak yerine borçlanarak kapatmanın birkaç dönem sonra daha fazla para basarak kapatılması ve daha yüksek enflasyona yol açması durumunu ifade eder. Bütçe açığı ister para basarak isterse borçlanarak kapatılsın enflasyon oranının ve dolayısıyla faiz oranının artmasına yol açmaktadır. Türkiye'de 1975-2001 dönemini kapsayan kronik enflasyonun temelinde bu gerçek yatmaktadır.

2. Literatür Taraması

Mali disiplinin önemi ve mali disiplinde uzaklaşmanın olumsuz sonuçları ile ilgili çok sayıda teorik ve ampirik çalışma mevcuttur. Özellikle bütçe açığının enflasyon, faiz, döviz kuru ve uzun vadede ekonomik büyümeye etkisi ile ilgili çok sayıda bilimsel çalışma mevcuttur.

Darrat (2000), yaptığı çalışmada Yunanistan'ın 1954-1993 dönemi için para arzı, bütçe açığı ve enflasyon ilişkisini araştırmıştır. Hata düzeltme modelinin sonuçlarına göre parasal büyümenin ve bütçe açıklarının enflasyon üzerinde önemli rol oynamaktadır.

Catao ve Terronos (2003) 104 yüksek enflasyonlu ve düşük enflasyonlu ülkede 1960-2001 döneminde bütçe açıkları ile enflasyon ilişkisini araştırmışlardır. Panel data analizi çerçevesinde çeşitli ekonometrik testler sonucunda yüksek enflasyona sahip gelişmekte olan ülkelerde bütçe açıkları ile enflasyon arasında kuvvetli bir ilişkinin olduğu, düşük enflasyona sahip gelişmiş ülkelerde kuvvetli bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Neyaptı (2003), 54 gelişmekte olan ülke üzerine yapmış olduğu çalışmada bütçe açıkları ile enflasyon ilişkisini araştırmıştır. Çalışmada panel genelinde bütçe açıklarının enflasyonist etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Günaydın(2004), Türkiye'de 1971-2002 dönemini kapsayan çalışmasında bütçe açıkları-enflasyon ilişkisini incelemiştir. Birim kök testleri, koentegrasyon analizi, hata düzeltme modelinin kullanıldığı çalışmada hem kısa dönemde hem de uzun dönemde bütçe açıklarından enflasyona doğru pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Çalışmada, Türkiye'de enflasyonun temelinde bütçe açıklarının olduğu ve bu açıkları finanse etme şeklinin değişmesinin ve monetizasyona son verilmesinin bütçe açığı ile enflasyon ilişkisini ortadan kaldırmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Demir vd. (2005), Türkiye'de 1987-2003 dönemi için kamu kesimi borçlanma gereği ile enflasyon ve diğer ekonomik istikrarsızlık unsurları arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Koentegrasyon ve hata düzeltme modellerinin uygulandığı çalışmada kamu kesimi borçlanma gereğinin faiz oranı ve enflasyon oranı ile doğru, büyüme oranı ile bir ilişkinin varlığını ortaya koymuştur.

Barışık ve Kesikoğlu (2006) Türkiye’de 1987:1-2003:4 döneminde bütçe açıklan, enflasyon, cari açıklar, istihdam, büyüme ve yatırım arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışma sonucunda bütçe açıkları ile enflasyon arasında çift yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bununla birlikte bütçe açıkları ile cari açık arasında ikiz açıklar hipotezine uygun bir sonuç da bulunmuştur.

Karakurt (2010), Washington Konsensüsü çerçevesinde Türkiye’de mali disiplin ve ekonomik krizleri incelediği makalesinde mali disiplinin sağlanmadığı dönemde 1994 ve 2001 krizlerinin yaşandığını, 2002 sonrası dönemde ise mali disiplinin büyük oranda sağlanması ve kamu açığının kontrol altına alınması sonucu ekonominin kırılganlıklara daha dirençli olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Bedir ve Tural (2014), Türkiye’de 1970-2010 döneminde bütçe açığı – enflasyon ilişkisini sınır testi yaklaşımı ile araştırmışlardır. Bu amaçla enflasyon oranını etkileyen iç ve dış faktörleri içeren 9 farklı modelle ARDL tahmini yapılmış ve hem kısa hem de uzun dönemde fiyat düzeyinin mali teorisini destekleyen sonuçlar elde edilmiştir. Çalışmada bütçe açıkları, döviz kuru, açıklık, faiz oranları, para arzı, kişi başına gelir, kamu tüketim harcamaları ve borç servisi gibi iç ve dış faktörleri içeren karma model enflasyonu hem kısa hem de uzun dönemde farklı katsayılarla etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Örücü (2016), Türkiye’de bütçe açığı ve enflasyon arasındaki ilişkiyi 1950-2014 dönemini kapsayacak şekilde incelemiştir. Çalışmada birim kök testinden sonra bütçe açığı ve enflasyon arasında uzun dönemli ilişkiyi belirten eşbütünleşme için Philipis-Oualiris metodu kullanılmıştır. Son olarak dinamik en küçük kareler yöntemiyle katsayı tahminleri yapılmıştır. Sonuç olarak bütçe açığındaki artış enflasyonu ciddi biçimde etkilediği ortaya koyulmuştur. Çalışmaya göre, bütçe açıklarındaki %1’lik artışın enflasyonu %4-5 oranında artırmaktadır.

3. Türkiye’de Mali Disiplin Ve Ekonomik Kırılganlık

Türkiye ekonomisi 1980 sonrası dönemde 2000’li yılların başına kadar kronik enflasyon, yüksek reel faiz, ulusal parada sürekli değer kaybı, dış ticaret açığının artması gibi bir çok makroekonomik problem ile karşı karşıya kalmıştır. Makro ekonomik göstergelerin kötü olduğu, ekonomik performansın düşük olduğu, risk priminin yüksek olduğu dolayısıyla kırılganlığın arttığı, küçük çaplı şokların bile krize sebep olduğu bu sürecin temelinde mali disiplinsizlik yatmaktadır. 2002 sonrası dönemde mali disiplini sağlamaya yönelik politikaların uygulamaya koyulması ekonomik kırılganlığın azalmasında ve mali disiplinin sağlanmasında önemli rol oynamıştır. Bu dönemde mali disiplinin büyük ölçüde sağlanmış olması bir taraftan kamu kesimi kaynaklı ekonomik krizin çıkmayacağı sonucunu doğururken diğer taraftan özel kesimde çıkabilecek krizleri atlatma noktasında devletin hareket alanını genişletmekte ve elini güçlendirmektedir. Türkiye’nin yaşadığı tecrübelerden şöyle bir sonuç rahatlıkla çıkabilmektedir: Uzun dönemde istikrarlı bir ekonomik büyümeyi gerçekleştirme amacı olan bir ülkenin olmasa olmaz ön şartı mali disiplini sağlamış olmasıdır.

Tablo 1’de Türkiye’de 1980 sonrası dönemde bütçe verileri görülmektedir. 1981 yılında Bütçe açığının GSYH içindeki payı %0,9 iken faiz dışı fazla negatif olmuş ve enflasyon oranı %36,5 olarak gerçekleşmiştir. 1980’li yıllar boyunca bütçe hep açık vermiş ve bütçe açığı ortalama olarak yükselmiştir. 1989 yılına gelindiğinde bütçe açığının GSYH’ya oranı %2,45 iken enflasyon oranı %63’lere çıkmıştır. 1990’lı yıllar bütçe açığı ve enflasyon anlamında çok kötü geçmiştir. 1991 yılında bütçe açığının GSYH’ya oranı %3,93 iken enflasyon oranı %66 olmuştur. 1990’lı yıllarda bütçe açığı %10’lara yaklaşırken enflasyon oranı yüzde yüzleri geçtiği görülmüştür. Enflasyonun artması nominal faiz oranını daha fazla artırarak reel faiz oranının yükselmesine, tüketim ve yatırım harcamaların azalmasına sebep olmuştur. Bunun yanında artan bütçe açığına bağlı olarak enflasyonun artması 1994 yılında ve 2001 yılında devalüasyonlara yol açmıştır. Bütçe açığı ile birlikte dış ticaret açığının da artması ekonomiyi daha kırılgan hale getirmiştir. 2001 yılında bütçe açığının GSYH’ya oranı %12 seviyelerine çıkarak rekor kırmıştır. Maasrtict kriterlerinde bu oranın %3’ü geçmemesi gerektiği düşünüldüğünde Türkiye’deki mali disiplinsizliğin boyutu daha iyi ortaya çıkmaktadır.

2001 yılından %12’lerde iken sadece 5 sene sonra 2006 yılında GSYH içinde bütçe açığının payının %0,6 seviyelerine düşürülmüş olması önemli bir ekonomik başarıdır. Yine tablo 1’den

görülebileceği gibi bu dönemde faiz dışı fazlanın verilmesi borcun sürdürülebilirliği anlamında önemlidir.

Tablo 1: Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Bütçe Verileri

Yıllar	Bütçe Gideri (000 TL)	Bütçe Geliri (000 TL)	Bütçe Açığı (000 TL)	GSYH (000 TL)	Bütçe Açığı / GSYH	Faiz Dışı Fazla (000 TL)
1980	1147	988	159	7031,234	0,022613385	-128,325
1981	1632	1536	96	10620,92	0,009038765	-21,514
1982	1764	1622	142	14104,07	0,010068013	-55,73
1983	2914	2695	219	18692,83	0,011715724	-8,185
1984	4278	3769	509	29569,56	0,017213646	-67,292
1985	6493	5980	513	47176,94	0,010873956	161,844
1986	8311	7153	1158	68663,15	0,016864941	173,182
1987	12790	10444	2346	100444,6	0,023356156	-80,351
1988	21446	17587	3859	173709,5	0,022215256	1119
1989	38871	31369	7502	305579,3	0,024550094	757
1990	68355	56573	11782	528369,4	0,022298795	2184
1991	132401	99085	33316	847031,9	0,03933264	-9243
1992	225398	178070	47328	1469755	0,032201284	-7030
1993	490438	357333	133105	2664116	0,049962165	-16635
1994	902454	751615	150839	5200119	0,029006839	147445
1995	1724194	1409250	314944	10434647	0,030182527	261172
1996	3961308	2727958	1233350	19857343	0,062110526	264051
1997	8050252	5815099	2235153	38762506	0,057662758	42764
1998	15614441	11811065	3803376	70203147	0,054176716	2373219
1999	28084685	18933065	9151620	1,05E+08	0,087495004	1569220
2000	46705028	33440143	13264885	1,67E+08	0,079593439	7174977
2001	80579065	51542970	29036095	2,4E+08	0,120870875	12026131
2002	115682350	75592324	40090026	3,5E+08	0,114387335	11780633
2003	140454842	100250427	40204415	4,55E+08	0,088403968	18404748
2004	141020860	110720859	30300001	5,59E+08	0,054200735	26188489
2005	146097573	137980944	8116629	6,49E+08	0,012507678	37562903
2006	178126033	173483430	4642603	7,58E+08	0,00612165	41320106
2007	204067683	190359773	13707910	8,43E+08	0,016257425	35044981
2008	227030562	209598472	17432090	9,51E+08	0,018339255	33229215
2009	268219185	215458341	52760844	9,53E+08	0,055388556	440050
2010	294358724	254277435	40081289	1,1E+09	0,036477351	8217473
2011	314606792	296823602	17783190	1,3E+09	0,013703482	24448368
2012	361886686	332474895	29411791	1,42E+09	0,020759333	19004256
2013	408224560	389681985	18542575	1,57E+09	0,011830985	31443475
2014	448752337	425382787	23369550	1,75E+09	0,013368024	26543767
2015	506305093	482779900	23525193	1,95E+09	0,0120479	29479046

Kaynak: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=84&locale=tr> ve www.hazine.gov.tr’den yararlanılarak hazırlanmıştır.

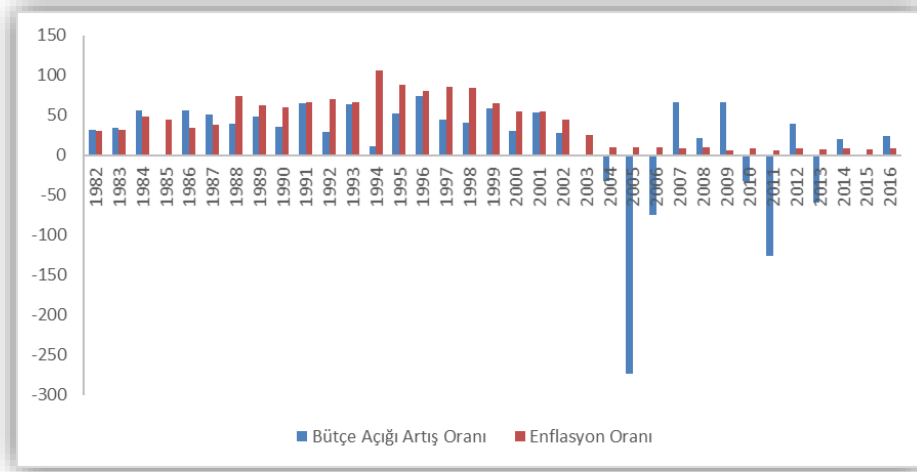
2008 yılında ortaya çıkan küresel finans krizinden Türkiye’nin finans sektörünün ciddi anlamda etkilenmemesinde mali disiplinin sağlanmış olması etkili olmuştur. Bununla beraber

ekonomik büyümenin yavaşlamasını veya küçülme yaşanmasını engellemek için 2009 yılında bütçe giderlerinde artış olmuş, GSYH içinde bütçe açığının oranı %5,5 seviyelerine yükselmiştir.

2009 sonrası dönemde GSYH içinde bütçe açığının oranı istikrarlı ve düşük seviyesini korumuş 2015 yılında %1,2 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2001 yılında %12 olan bu oranın 2015 yılında %1,2 olması önemli bir mali disiplin göstergesidir.

Grafik 1’de 1980 sonrası dönemde bütçe açığı artış oranı ile fiyatlar genel seviyesi artış oranı (enflasyon oranı) görülmektedir. 2000’li yıllara kadar her iki oranında birlikte arttığı ve büyük değerler aldığı 2002 sonrası dönemde ise bütçe açığı artış oranının azalması ile enflasyon oranının da azaldığı görülmektedir.

Grafik 1: Türkiye’de Bütçe Açığı ve Enflasyon Verileri(1982-2016)

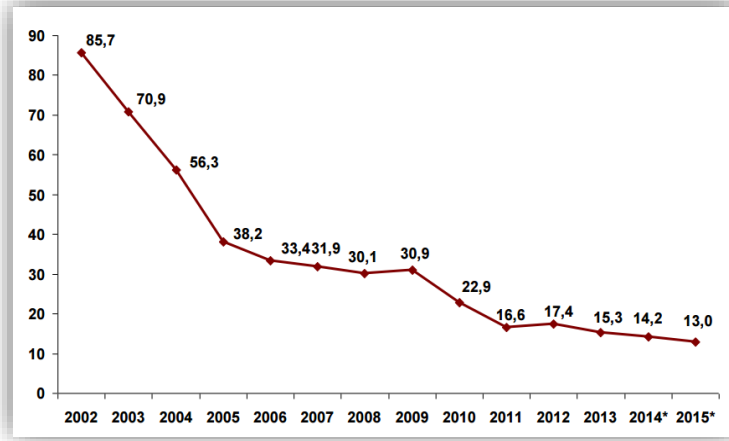

Kaynak: www.hazine.gov.tr’den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Bütçe açığının büyüklüğü kadar bütçe gelirlerinin neye harcandığı da çok önemlidir. Grafik 2’de devlet bütçesinde faiz harcamalarının vergi gelirlerine oranı görülmektedir. 2002 yılında devletin vergi gelirlerinin %85,7’si faiz ödemelerine gönderirken bu oran istikrarlı bir şekilde düşmüş ve 2015 yılına gelindiğinde %13 olarak gerçekleşmiştir. Kayıt dışı ekonominin azaltılması, vergi gelirlerinin artırılması yanında faiz oranlarının bu dönemde düşmüş olması bütçe içinde faiz ödemelerinin payının azalmasında etkili olmuştur. Bütçe içinde faiz giderlerinin payının azaltılması bütçeden eğitime ve sağlığa daha yüksek kaynak aktarılmasına ve ülkenin beşeri sermayesinin artırılmasına yardımcı olmuştur.

Bütçe açığı kadar önemli olan bir diğer mali disiplin göstergesi de kamu borcunun GSYH’ya oranıdır. Grafik 3’te 2002 sonrası dönemde kamu borç stokunun GSYH’ya oranı görülmektedir. Kamu borcunun GSYH’ya oranı 2002 yılında %74 iken sürekli azalarak 2007 yılında %39,9’a düşmüştür.

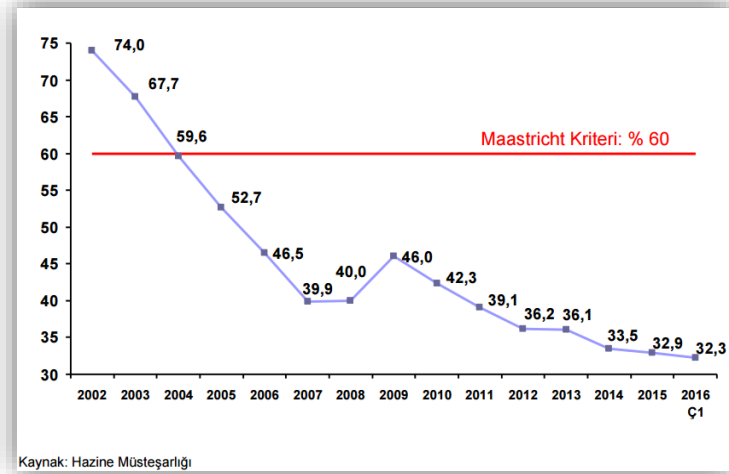
Grafik 2: Türkiye’de Bütçede Faiz Giderlerinin Vergi Gelirlerine Oranı

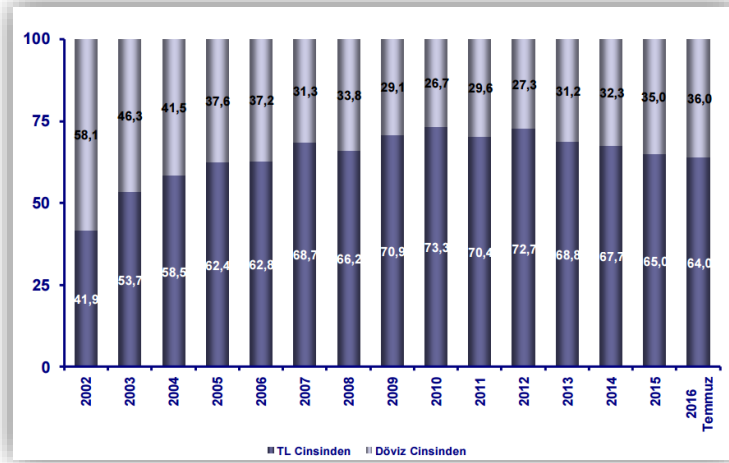
Kaynak: www.hazine.gov.tr’den yararlanılarak hazırlanmıştır.

2008 krizinin etkisi ile bu oran 2008 yılında %40 ve 2009 yılında %46 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılından itibaren azalan bu oran 2015 yılında %32,3 seviyesine düşmüştür. 1992 yılında açıklanan Maastricht kriterlerine göre %60’ı geçmemesi gereken bu oranın şu anda Türkiye’de Maastricht kriterlerinin çok altında olması mali disiplinin güçlü olmasının bir diğer göstergesidir.

Grafik 3: Türkiye’de Kamu Borç Stokunun GSYH’ya Oranı

Kamu borç stokunun GSYH içindeki payı kadar kamu borcunun ulusa para ve döviz dağılımı da önemlidir. Grafik 4’te 2002 sonrası dönemde Türkiye’de kamu borcunun ulusa para ve döviz dağılımı görülmektedir. 2002 yılında TL cinsinden kamu borcunun oranı %41,9 iken döviz cinsinden oranı %58,1 olarak gerçekleşmiştir. 2007 yılına kadar kamu borç stoku içinde TL’nin payı artmış, dövizin payı azalmıştır.

Grafik 4: Türkiye’de Kamu Borç Stokunun Dağılımı

Kaynak: www.hazine.gov.tr'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

2007 yılında döviz cinsinden kamu borcunun oranı %31,3 seviyesine kadar düşmüş, 2008 yılında küresel krizin etkisi ile %33,8'e çıkmış 2010 yılında ise en düşük seviyesini %26,7 ile görmüştür. 2010 yılından sonra döviz cinsinden kamu borcunun oranı makul seviyede yükselerek 2016 yılında %36 olarak gerçekleşmiştir. 2002 yılında döviz cinsinden kamunun borcunun oranı %58 iken 2016 yılında %36 olması devletin kur riskinin azalmasına yol açmıştır.

SONUÇ

Türkiye ekonomisinin, 2000'li yıllara kadar mali disiplinden uzaklaşması ekonomik kırılganlığın ana nedenlerinden biri olmuştur. Bu dönemde yüksek enflasyonun sebebi yüksek bütçe açıklarıdır. Bütçe açıklarının daha düşük olduğu 2002 sonrası dönemde Türkiye’de önemli ölçüde dezenflasyon yaşanmıştır. Enflasyon oranının yüksek olması uzun vadede istikrarlı bir büyüme için en büyük handikaptır.

1981 yılında Bütçe açığının GSYH içindeki payı %0,9 iken enflasyon oranı %36,5 idi. 1980'li yıllar boyunca bütçe hep açık verdi hatta bütçe açığı ortalama olarak yükseldi. 1989 yılına gelindiğinde bütçe açığının GSYH'ya oranı %2,45 iken enflasyon oranı %63'lere çıktı. 1990'lı yıllar bütçe açığı ve enflasyon anlamında çok kötü geçti. 1991 yılında bütçe açığının GSYH'ya oranı %3,93 iken enflasyon oranı %66 oldu. 1990'lı yıllarda bütçe açığı %10'lara yaklaşırken enflasyon oranı yüzde yüzleri geçti. Enflasyonun artması nominal faiz oranını daha fazla artırarak reel faiz oranının yükselmesine, tüketim ve yatırım harcamaların azalmasına sebep oldu. Bunun yanında 1994 yılında ve 2001 yılında devalüasyonlara yol açtı. Bütçe açığı ile birlikte dış ticaret açığının da artması ekonomiyi daha kırılgan hale getirdi.

2001 yılı sonrası dönemde bütçe açığının azalması, kamu borcunun GSYH içindeki payının azalması dolayısıyla mali disiplinin büyük ölçüde sağlanması kırılganlığı azalttı. Son dönemde Dış kaynaklı döviz oynaklıkları özel sektörün kur riskini artırmasına rağmen mali disiplin sayesinde büyük çaplı kriz söz konusu olmadı. 2001 yılı sonrası dönemde 2008 küresel finans krizinin Türkiye'nin finans sektörünü etkilemesi, 2009 yılında reel sektörü kısmen olumsuz etkilemesi sağlanan mali disiplinin bir sonucudur. 2013 yılından sonra büyüme oranlarının düşmesinin özellikle 2016 yılında döviz kurlarında ciddi artışların yaşanmasının ekonomik krize yol açmamasının sebebi mali disiplin çıpasıdır.

KAYNAKÇA

- Barışık, S. ve F. Kesikoğlu (2006), "Türkiye'de Bütçe Açılarının Temel Makroekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi (1981-2003 VAR, Etki-Tepki Analizi, Varyans Ayırıştırması)", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 61(4), pp.59-82.
- Bedir, S. ve Tural A. (2014), "Bütçe Açığı ve Enflasyon: Türkiye İçin Bir Sınır Testi Yaklaşımı", INTERNATIONAL CONFERENCE ON EURASIAN ECONOMIES,
- Catao, Luis AV, and Marco E. Terrones (2003), "Fiscal deficits and inflation" *Journal of Monetary Economics* 52(3) : 529-554.
- Darrat, Ali F. (2000), "Are budget deficits inflationary? A reconsideration of the evidence." *Applied Economics Letters* 7(10) : 633-636.
- Demir, M., Çevik, Ş. ve K. Beşer (2005), "Kamu Kesimi Finansman Açıklarının Ekonomik Etkileri: Türkiye Üzerine Bir İnceleme", Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:10, Sayı:1, S:247-267
- Günaydın, İhsan (2004), "Bütçe açıkları enflasyonist midir? Türkiye üzerine bir inceleme." *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6(1):158-181
- Karakurt, B. ve T. Akdemir (2010), "Kurallı Maliye Politikası: Türkiye'de Kurallı Maliye Politikası Örnekleri", Maliye Dergisi, Sayı:158, s:226-261.
- Neyaptı, Bilin (2003), "Budget Deficits and Inflation: The Roles of Central Bank Independence and Financial Market Development", *Contemporary Economic Policy*, 21(4) :458-475.
- Örücü, E. (2016), "BÜTÇE AÇIKLARI ENFLASYONİST ETKİYE SAHİP MİDİR? TÜRKİYE ÜZERİNE UZUN DÖNEMLİ ANALİZ", *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü*
- <https://www.hazine.gov.tr/tr-TR/Istatistik-Sunum-Sayfasi?mid=59&cid=12&nm=33>